

8. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.

Колисниченко В.В.

**ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО ПРАВООХРАНИТЕЛЯ
К РАБОТЕ С НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ “ГРУППЫ РИСКА”
КАК СОЦИАЛЬНО ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

Статья посвящена проблеме подготовки курсантов юридической школы МВС Украины к работе с подростками “группы риска”, освещению характерологических особенностей обозначенной категории несовершеннолетних.

Ключевые слова: правоохранители, подростки “группы риска”, превентивно-профилактическая деятельность.

Kolisnichenko V.V.

**PREPARATION OF THE FUTURE POLICE OFFICER TO WORK WITH MINORS AT RISK
AS A SOCIAL PEDAGOGICAL PROBLEM**

The article is devoted to the training of cadets Law School Armed Forces of Ukraine to work with young people “at risk”, highlighting characterological features of the designated categories of minors.

Key words: law enforcement, teens “at risk” preventive-preventive activities.

УДК 37.013.42

Парфанович І.І.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ СИСТЕМИ
РАННЬОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ
ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Визначення місця і ролі ранньої профілактики у діяльності соціального педагога є умовою ефективного виконання завдань попередження і подолання наслідків девіантної поведінки. Це потребує урахування можливостей загальнодержавного, регіонального рівнів, місцевих закладів, установ, організацій в ієрархії соціальних структур. Залежно від характеру проблеми, поставлених завдань, соціально-педагогічна діяльність має характер первинної, вторинної, третинної профілактики. Їх успішна реалізація можлива за умови як безпосередньої психолого-педагогічної превентивної діяльності, так і соціально-педагогічної регуляції профілактикою поведінкових девіацій. Вони мають масштаб і специфіку дії, спільні та відмінні риси. Здійснення ранньої профілактики з урахуванням зазначених її особливостей є запорукою ефективності соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: девіантна поведінка, дівчата шкільного віку, рання профілактика.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді. Девіантна поведінка загострює конфлікти та є негативною причиною виникнення дисфункційності у системі взаємостосунків соціуму. Завдання ранньої профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку можливо реалізувати насамперед за допомогою ранньої профілактики поведінкових відхилень. Сучасне суспільство повинне через суб'єкти виховного впливу робити все можливе для виховання і підготовки дівчини до виконання функцій материнства, статевої і гендерної ролі.

Проблема ефективної реалізації ранньої профілактики зумовлена безліччю соціальних факторів. Її повинні проводити компетентні спеціалісти, враховуючи усю складність і динамічність сучасного стану розвитку підростаючого покоління, необхідність систематизації спільної роботи педагогів, соціальних працівників, психологів, медиків, юристів, що забезпечує багатоаспектність у вирішенні проблемних питань. Якісне та

відповідне суспільним змінам попередження девіантної поведінки потребує реалізації завдань відповідно до структури системи ранньої профілактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі ранньої профілактики значну увагу приділено у минулому (XX) столітті [8: 46–48; 10: 105–112]. Науково-методичні аспекти ранньої профілактики на сучасному етапі розвитку суспільства розглядаються багатогранно: питання сутності вчинку [1: 1–7], девіантність у контексті суспільної глобалізації [4], проблеми удосконалення ранньої профілактики відповідно до вимог суспільства у різні історичні часи [6; 7; 10; 12].

Однак у досліджених нами теоретичних джерелах з питань організації, змісту ранньої профілактики недостатньо уваги приділено визначенню ролі та значення психолого-педагогічної превентивної діяльності і соціально-педагогічної регуляції. Ми розглядаємо їх як компоненти соціально-педагогічної ранньої профілактики у системі загальної профілактики девіантної поведінки.

Значний акцент робиться на розгляді питань ранньої профілактики окремих видів девіантної поведінки: злочинності [2: 57–58], аутоагресивності [3: 53–54], статево-рольових порушень [5: 97–98; 9: 20–24], алкоголізму і наркоманії [13: 194], порушень культури спілкування [14: 17–20; 15: 71–74].

На основі теоретичних досліджень визначено труднощі ранньої профілактичної роботи: 1) дівчатка неохоче йдуть на контакт із педагогом, дуже часто багато його зусиль витрачається на налагодження контакту; 2) один із напрямів ранньої профілактики – формування здатності керувати своїми емоціями, що не завжди має позитивний результат з огляду на високу емоційність дівчат; 3) неприйняття школярками масової пропаганди, інформації статистичного характеру, “на загал”, що диктується їх здатністю краще сприймати емоційно забарвлену інформацію; 4) дівчата шкільного віку потребують індивідуального підходу у вирішенні конфліктів або виходу з критичної ситуації, що не завжди враховується у зв’язку з прихованими мотивами поведінки.

Формулювання цілей статті. Система ранньої соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку передбачає організацію соціального виховання відповідно до завдань і можливостей загальнодержавного, регіонального, місцевого рівнів. Це потребує дослідження основ соціально-педагогічної реалізації профілактичних заходів із попередження негативних проявів поведінки неповнолітніх дівчат відповідно до структури загальної системи ранньої профілактики у суспільстві. У публікації проаналізовано особливості здійснення ранньої профілактики у діяльності соціального педагога, що стосуються: змісту соціальної профілактики й превентивної діяльності; особливостей первинної, вторинної, третинної профілактики; регулятивної і превентивної складових ранньої профілактики.

Виклад основного матеріалу. Соціальне виховання є ефективним за умови випереджувальної практики, і тому підходи до розв’язання проблеми девіантності неповнолітніх дівчат повинні базуватися на пріоритеті ранньої профілактичної роботи.

У попередженні девіантної поведінки дівчат слід виділити дві складові діяльності соціального педагога у загальноосвітньому закладі з питань попередження та подолання наслідків девіантної поведінки:

I. Соціально-педагогічна регуляція профілактикою девіантної поведінки;

II. Психолого-педагогічна превентивна діяльність.

На Рис 1. зображено структуру ранньої профілактики та місце і функції соціально-педагогічної ранньої профілактики девіантної поведінки.

I. Напрямок **соціально-педагогічної регуляції** профілактикою девіантної поведінки передбачає конкретні шляхи реалізації нормативних, методичних заходів у взаємодії різних соціальних структур. Це і організація виховного середовища для неповнолітніх дівчат, що включає активізацію діяльності педагогів, працівників соціальних служб, органів влади. А ті, у свою чергу, проводять заходи з організації мікросоціального середовища за місцем

проживання, навчання, праці, дозвілля. За своїм характером цей напрям є більш масовим і відповідає завданням соціальної профілактики на різних рівнях.

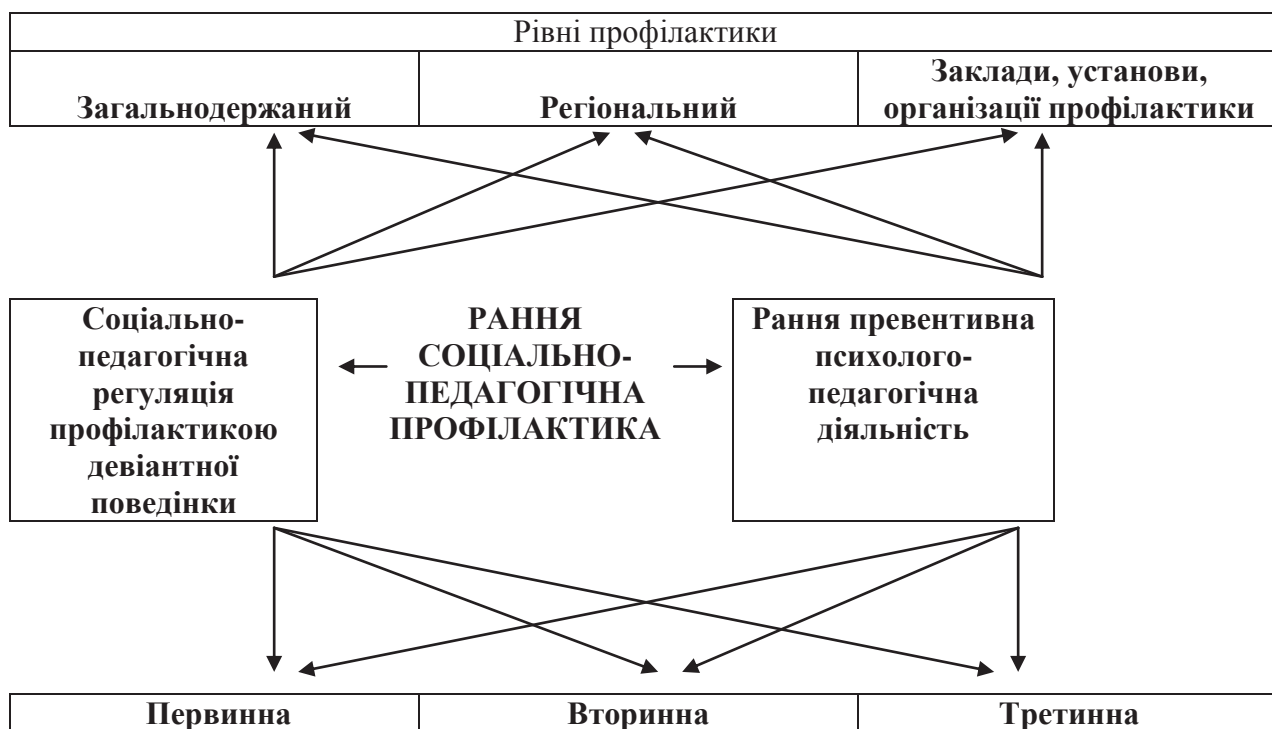

Рис. 1. Соціально-педагогічна діяльність у структурі системи ранньої профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку.

Визначено структуру ранньої профілактики, що здійснюється відповідно до завдань загальнодержавного, регіонального рівнів та в окремих закладах, установах, організаціях.

Заходами, які відповідають *загальнодержавному рівню* профілактики, було враховано у процесі реалізації регіональної програми “Діагностика і профілактика девіантної поведінки дівчат шкільного віку” протягом 2009-2010 р.р. у Тернопільській області, яка впроваджувалася учасниками – суб’єктами профілактики.

Організація ранньої профілактики *на регіональному рівні* з особами жіночої статі віком до 18 років має свою специфіку, а саме щодо: діагностики рівня розвитку та життєдіяльності населення загалом і неповнолітніх дівчат зокрема; реалізації заходів просвітницько-інформаційної та правовиховної роботи у діяльності соціальних структур регіону; організації виховного середовища з огляду на наявність і специфіку функціонування структур соціальної сфери на території; налагодження взаємодії працівників усіх структур, залучених до процесу соціалізації та виховання осіб досліджуваної категорії. Специфікою регіонального рівня профілактики передбачається: розробка й реалізація комплексних програм і заходів, впровадження нормативно-правових актів у практичну діяльність державних і недержавних соціальних структур, серед громадськості, сімей, родин, неформальних об’єднань і груп; забезпечення умов соціального виховання; залучення широкої мережі громадських, благодійних, релігійних організацій до соціального виховання неповнолітніх дівчат і профілактики негативних суспільних явищ.

Профілактичними заходами у діяльності *закладів, установ, організацій* є: широке залучення до програм соціальної профілактики загальнодержавного і регіонального рівнів; активізація посадових повноважень працівників соціальних структур у попередженні, подоланні наслідків порушення прав осіб досліджуваної категорії; профілактика порушень прав дітей у їхньому мікросоціальному оточенні; проведення профілактичної роботи з родинами і сім’ями, батьками зокрема; організація профілактичних заходів різних напрямів серед дітей, підлітків, молоді; здійснення просвітницько-інформаційної роботи серед населення; обмін інформацією та співпраця працівників закладів, установ, організацій у

роботі з дітьми із неблагополучних сімей, кризових категорій; проведення “вуличної соціальної роботи”.

Розробку, впровадження і реалізацію заходів раннього попередження девіантної поведінки здійснено як первинну і вторинну профілактики. *Первинна профілактика* охоплює: інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення; усунення умов і обставин, які сприяють асоціальним проявам поведінки; захист прав інтересів індивідів, груп осіб.

Вторинна профілактика у рамках експериментальної програми – це дії, спрямовані на усунення факторів, що спричиняють прояви асоціальної поведінки, виявлення відхилень і їх подолання. До позитивних аспектів цього виду належать: можливість виявлення осіб, які знаходяться у групі ризику шляхом активізації діяльності закладів, установ, організацій; надання психологічної, правової, соціальної, медичної допомоги з подальшою реабілітацією окремих осіб; сприяння створенню нових технологій запобігання девіантним проявам через комплексну діяльність управлінь міських, районних, обласних адміністрацій, інших соціальних структур. Труднощами вторинної профілактики визначаються: недостатнє фінансування структур соціальної сфери; складність у виявленні і наданні допомоги особам, найбільш уразливим щодо соціальних ризиків.

У межах дії експериментальної програми *третинна профілактика* у діяльності соціального педагога має корекційно-реабілітаційну спрямованість і стосується роботи з дівчатами соціально-педагогічної занедбаності. Третинна профілактика ефективна за умови виявлення детермінант девіантної поведінки, повної діагностики проблеми та реалізації заходів із метою запобігти поверненню особи до девіантної поведінки після проведення профілактичних заходів. Очевидною є необхідність створення гнучкої і розгалуженої структури соціальної реабілітації, що охоплює державні та недержавні ланки. Усі форми, заходи третинної профілактики повинні бути спрямовані на усунення факторів негативного впливу на неповнолітню, нормалізацію умов життєдіяльності, організацію перевиховання й виправлення неправильно сформованих уявлень, переконань, стандартів поведінки.

У рамках дії Програми діагностики і профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку здійснення соціально-педагогічної регуляції ранньої профілактики було забезпечено такими факторами: визначенням існуючих девіантних видів поведінки дівчат та виявленням груп осіб, найбільш схильних до девіантної поведінки, а також здійсненням комплексних заходів із метою позитивного вирішення проблем. Рання профілактична робота у рамках дії експериментальної програми представлена низкою заходів, а саме:

- 1) організацією і здійсненням соціологічного дослідження на предмет виявлення статево-рольових і гендерних проблем неповнолітніх осіб жіночої статі, показників їхнього становища;
- 2) підготовкою пакету діагностичних і профілактичних методик роботи з попередження і подолання девіантної поведінки дівчат, визначенням соціально-організаційних, науково-методологічних основ проведення діагностичних процедур і профілактичної роботи із запобігання і подолання поведінкових девіацій серед дівчат шкільного віку; дослідженням умов, факторів, конкретних обставин, які спричиняють зародження, формування й ускладнення поведінкових відхилень неповнолітніх та напрямів їх запобігання і подолання шляхом опитування провідних спеціалістів із питань профілактики девіантної поведінки;
- 3) проведенням просвітницько-інформаційної роботи шляхом застосування методики “рівний–рівному”, інформаційно-превентивних читань, що стосуються діагностики і профілактики девіантної поведінки та її наслідків у дівчат шкільного віку, проведенням профілактичних заходів із питань поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, аморальної поведінки серед неповнолітніх дівчат, вчинення правопорушень і злочинів дівчатами;
- 4) висвітленням проблем девіантності дівчат серед населення через засоби масової інформації.

II. Психолого-педагогічний напрям передбачає застосування психолого-педагогічних методів і прийомів роботи переважно індивідуального та групового характеру та визначається як превентивна діяльність. Вона повинна здійснюватися: 1) у ранньому віці під час констатації важковиховуваності; 2) за наявності складної життєвої ситуації, незадовільного стану соціального становища, сигналів про можливість поведінкових девіацій або ж соціальної занедбаності; 3) на початкових стадіях відхилень в уявленнях, поглядах, переконаннях під час констатування педагогічної занедбаності.

У межах дії Програми діагностики і профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку психолого-педагогічний напрям ранньої профілактичної роботи представлений: 1) діяльністю працівників закладів, установ, організацій і насамперед загальноосвітньої школи, спрямованою на забезпечення умов виховання й розвитку дівчат, їх прав і законних інтересів; 2) виявленням осіб груп ризику поведінкових девіацій закладами освіти та у співпраці з іншими соціальними структурами; 3) організацією педагогічного середовища шляхом індивідуальної роботи суб'єктів профілактики, причетних до виховання дівчат шкільного віку.

Існує відмінність у здійсненні соціальним педагогом заходів соціально-педагогічної регуляції профілактикою девіантної поведінки і превентивної діяльності.

Зміст регулятивної роботи визначається завданнями соціального захисту, а превентивної діяльності – соціально-педагогічним дослідженням причин, факторів, умов, обставин виникнення поведінкових відхилень та виявленням механізмів деформації особистості, що допомагає визначати ефективність тих чи інших методів, форм превенції за різних умов і обставин. Превентивна діяльність орієнтована на теоретичні науково-методологічні основи превентивної педагогіки, а у соціально-педагогічній регуляції дієвим фактором виступає власне реалізація профілактичних заходів, передбачених законодавчою і нормативною базою суспільства. Проте, соціальна профілактика охоплює не тільки реалізацію актів законодавчо-нормативного і науково-методичного забезпечення, а й проведення організаційних та психолого-педагогічних заходів.

Соціально-педагогічна регуляція профілактикою здійснюється щодо сім'ї, груп, громадськості, широких мас населення; превентивна ж діяльність зорієнтована на індивіда, групу осіб. До превентивної діяльності належать такі форми і заходи: сприяння позитивній спрямованості розвитку дівчат; виправлення недоліків виховання у школі, сім'ї; виховання несприйнятливості негативних факторів впливу на індивіда; усунення умов, що викликають ті чи інші недоліки у поведінці; закріплення виховних засад сім'ї, школи як соціальних інститутів. До соціально-педагогічної регуляції профілактикою – заходи, спрямовані на регулювання органами влади стану соціалізації підростаючого покоління; проведення просвітницько-інформаційної роботи; поширення правової інформації щодо захисту прав й інтересів особи; профорієнтаційну роботу серед підростаючого покоління; розширення мережі закладів, установ, організацій дозвілля. Отже, превентивна діяльність спрямована на формування позитиву внутрішнього світу людини, а соціально-педагогічна регуляція профілактикою – на організацію соціального виховання або ж на зовнішні фактори впливу на особу.

Шляхом запобігання негативних поведінкових явищ є насамперед формування правильних ціннісних орієнтирів особистості, яке потрібно починати з раннього дитинства. Формувати суспільні орієнтири покликана соціальна профілактика, а ціннісні орієнтири кожної особи – превентивна педагогіка і превентивна діяльність. Соціально-педагогічна регуляція профілактикою в основному спрямована на покращення якості умов життя, превентивна діяльність – на попередження конкретних негативних явищ у житті окремої особи. Соціальна профілактика як первинна, так і вторинна та третинна, повинні мати місце на загальнодержавному, регіональному рівнях попередження девіантної поведінки. Превентивна діяльність в основному стосується діяльності закладів, установ, організацій та ранньої профілактики поведінкових девіацій і корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами груп ризику, девіантної поведінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вагоме значення має як профілактична робота над масовою свідомістю загалом, так і з мікросередовищем дівчат зокрема, оскільки референтне оточення є основою соціалізації неповнолітніх. З огляду на це необхідним є проведення профілактичної роботи з попередження розвитку негативних явищ у суспільстві загалом. Система ранньої соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку передбачає соціальне виховання відповідно до завдань і можливостей загальнодержавного, регіонального, місцевого рівнів. Первинною, вторинною, третинною профілактикою забезпечується робота з особами різного ступеня соціально-педагогічної занедбаності.

Рання профілактика поведінкових девіацій з огляду на функціональні можливості соціального педагога має характер або соціально-педагогічної регуляції профілактики девіантної поведінки, або психолого-педагогічної превентивної роботи безпосередньо з конкретною особою залежно від характеру проблеми і поставлених завдань. Додаткового розгляду потребує питання ролі і значення соціального, педагогічного, психологічного, медичного, правового напрямів у соціально-педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості // Початкова школа. – 2004. – №6. – С.1–7.
2. Васильківська І. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні: деякі аспекти // Право України. – 2004. – №1. – С.95–58.
3. Вашека Т.В. Профілактика самогубства серед підлітків: методика для вимірювання суїцидальної поведінки // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №4. – С.53–57.
4. Глобализация и девиантность / Я.Гилинский, В.Гольберт, Я.Костюковский и др.: Я.Гилинский (ред.); Ассоциация “Юридический центр”; Социологический ин-т РАН. Центр девиантологии. – СПб.: Издательство Р.Аслвнова “Юридический центр “Пресс”, 2006. – 391 с.
5. Городнова Н. Шкільний підручник як елемент становлення статево-рольової ідентифікації підлітків // Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції 30-31 жовтня 2003 року. – Тернопіль, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2003. – С.97–99.
6. Давыдов Г.П. Некоторые проблемы совершенствования ранней профилактики правонарушений несовершеннолетних // Тезисы докладов и сообщений межведомственной научно-практической конференции. Под ред. Давыдова Г.П. и др. – М., 1970.–С.45-47.
7. Ершанина Е. Проблема профилактики педагогической запущенности подростков. – Советская педагогика. – 1984. – №5. – С.141.
8. Кочетов А.И. Система воспитания трудных детей // Народное образование. – 1973. – №10. – С.46–48.
9. Кравець В. Гендерні особливості сексуальної соціалізації учнівської молоді // Наукові записки ТНПУ. Серія Педагогіка. – Тернопіль, 2006. Вип.7. – С.12–24.
10. Олійник П.О. Ранню профілактику правопорушень неповнолітніх – на рівень сучасних вимог // Педагогічні проблеми виховання неповнолітніх. – К.: Вид-во “Рад. школа, 1976. – С.105–112.
11. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх /Навчально-методичний посібник – К.: ВіАН, 1996. – 352 с.
12. Тарас А.Е. Педагогическая профилактика правонарушений несовершеннолетних. – Минск: Народная аскета, 1982. – 64 с.
13. Тростанецкая Г., Вителис С. Профилактика ранней алкоголизации и наркомании // Народное образование. – 1998. – №9-10. – С.194–197.
14. Хмель В.Ф. Програма виховання культури поведінки старшокласників // Виховна робота в школі. – 2007. – №8. – С.17–26.
15. Чмут Т.К., Осечинская И.Б. К проблеме повышения уровня культуры общения девушек и молодых женщин // Актуальные проблемы социализации девушек-подростков: сборник научных статей / Под общ. ред. Г.М.Лактионовой. – К.: А.Л.Д., 1995. – С.71–74.

Парфанович И.И.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СТРУКТУРЕ СИСТЕМЫ РАННЕЙ ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕВОЧЕК ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Обозначение места и роли ранней профилактики в деятельности социального педагога с условием эффективного выполнения заданий предупреждения и преодоления последствий девиантного поведения. Это вызывает необходимость учета возможностей общегосударственного, регионального уровней, местных учреждений, организаций в иерархии социальных структур. В зависимости от характера проблемы, обозначенных заданий, социально-педагогическая деятельность имеет характер первичной, вторичной, третичной профилактики. Их успешная реализация возможна с условием как непосредственной психолого-педагогической превентивной деятельности, так и социально-педагогического регулирования профилактикой поведенческих девиаций. Они имеют масштаб и специфику действия, общие и отличительные черты. Организация и реализация ранней профилактики возможна с учетом обозначенных ее особенностей и есть условием эффективности социально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: девиантное поведение, девочки школьного возраста, ранняя профилактика.

Parfanovych I.I.

SOCIO-EDUCATIONAL ACTIVITY AS A PART OF EARLY PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOUR OF SCHOOL-AGE GIRLS.

The identification of the place and the role of early prevention in the work of a social teacher is the condition for effective prevention and overcoming the negative consequences of deviant behaviour. Successful prevention requires that the opportunities of national, regional and local institutions and organizations in the hierarchy of social establishments are taken into account. Depending on the nature of the problem and defined tasks, socio-educational work has primary, secondary and tertiary prevention. The success of socio-educational work can be achieved by the direct psycho-educational preventive measures, as well as by socio-educational regulations of behavioral deviations. These measures have the scale and their own peculiarities, common and distinctive features. Early prevention, including its defined features, guarantees the efficiency of socio-educational work.

Key words: deviant behavior, school-age girls, early prevention.

УДК 37.034

Степанова О.А.

ГЕБОЇДНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто сутність гебоїдної поведінки підлітків без гебоїдного синдрому та формування їх поведінкових реакцій, проблем з соціалізацією.

Ключові слова: підлітки, гебоїдна поведінка, гебоїдний синдром, соціалізація.

Початок ХХІ століття характеризується якісними змінами поведінки підростаючого покоління, для якого характерною особливістю є певна соціальна дезадаптація – порушення загальноприйнятих норм поведінки, невідповідність отримуваним порадам та рекомендаціям з боку дорослих.

Часто така поведінка – це реакція неповнолітніх на складні обставини життя, специфіку фізичного розвитку підлітків, умов виховання та соціального оточення, що отримала назву девіантної поведінки. Така поведінка – це система вчинків або окремих вчинків, що не задовольняє соціальні очікування певного суспільства в конкретний період часу, тому вона завжди є науково актуальною й вимагає систематичного дослідження.